

Romane Chavore ande e Ungriako Chavorengo Protekcijako Sistemo

Khedimo Sumarumo

Ande e deipe palpale o phuchipen vash e pozicija pe Romane chavengero kovlipe e diferentno/verver chavengero protekcijako sistemo ande e Europa o ERRC kedijas jekh studija pe Romane chavengeri situacija so si ande e chavorenge khera, ande e leipe kotar evaver familija/adopcijavi ande e institucije vash e mentalno kovle ande e Ungriko them.

E rezultatora kotar e studija sikavela kaj e Romane chavore si pagle telal i reprezentacija ande e Ungriako chavorengo protekcijako sistemo. Mashkar e egzemplora kotar e chavora telal e profesionalno instituciono sama intervjuirime kotar e ERRC 40% si Roma thaj 18% sas dopash Roma thaj adava ande e totalo si 58%. Telal e pakivali kalkulacija, e Romane chavora si numa 13% kotar e chavorikani sasti populacija ande e Ungriko. Akava sikavela kaj adava si rezultato kotar e indirektno diskriminacija mamuj e Roma trujal e provizijake rodipen pe chavorengero protekcijako zakono thaj funkcionalno sistemo korkori peske, savo siles disproporcionalno impakto pe Roma.

Vi palik kodo so e Ungriako Chavorengo Protekcijako Akto na dela leibe e chavengero kotar e lengere familije numa vash e chororipe, sikavela kaj e Romane chavora si lendine buteder vash lengo chororipe kotar e na-Romane chavore. E Preventivno socijalno sama vi e komunake vazdipaske programora ande e Ungriko them si si ekstremno kovle. Thaj pe soste o ERRC sikavela grizha palik e rodipen so kerdas, e jekhe vaj skurto vramake grizhi vash e chavora avela lungo-vrama ande e sa buteder kejsora, so phenel kaj akaja disproporcija palik e Romane chavorengo numero

ande e them¹ i sama si referirimi ande e dzivdipen pe institucionalno kerimatar. Soske e legalno struktura pe chavengeri protekcija dela e chavore te aven locirime pe jekh vi skurto-termino/vrama upral e administrativno decizije, buteder Romane chavore vi lenge dada vi deja si de-fakto lungo-vrama separirime/ulavde thaj naj len krisesko involviripe (so rodela pes oficijalno khana o chavo si pe lungo-vrama ulavdo thaj chivdo telal e profesionalno grizha ande e Ungriko.

Palik i pozicija e Romane chevengeri khana phenel pes vash e adopcijako proces/leipe e chavoresko kotar e vaver familija, o ERRC-sko rodipe dela indikatora kaj e Romane chavore cereder mangle te aven lendime kotar e na – Romane chavore thaj kodoleske si disproporcionalno ulavdo lungeder vrama pe institucionalno lociripe. Sar so phenel o Ungrijako chavorengo protekciako profesionalco, buteder kotar e dada thaj e daja khamen te len akale chaven si na Roma thaj nakhamen te len e Romane chavoren, thaj te anen pes ande e situacija te oven rangirime kotar e anti-Romane

Bash e pozicija pe savi kerela pes o procesi te len pes romane chavore kotar e khera vash e chavore bi dadengo thaj bidajengo, o ERRC an pesko rodipe arkhlas kaj vash kodola romane chavore o procesi si lungeder. Dzaindoj pali kod so phenena e Ungarijakere profesionalcija pe kodo umal butivar, e manusha so khemen te len chavoren kotar kadala khera vash e chavore bi dadengo thaj bidajengo chi khamen te len romane chaven. Kodo si kodolestar so e manushen isi bilacho gindipe vash e Roma. Pali kodo, but kadele manushendar chi khamen te len, specifikane romane chavoren saven so isi varesavo nasvalipe. Kodo avela kodolestar so e romane chavore butivar dikhen

¹ Trujal kodo reporto e vorbi “*thameskiri sama*” thaj “*profesionalno sama*” si phendine numa sar sinonimi.

pes sar chavore so si mentalno nasvaleder kotar e na-romane chavore. Phenela pes kaj shovardesh thaj trin procentura kolen si varesavo mentalno nasvalipe si romane chavore.

E romane chavore si vi na-proporcionalne kategorizirime sar mentalno nasvale so kotar javer rig ano sistemo vash e chavengiri protekcija/ arakhibe chi del olenge jekha-jekh shajipena ko lengoro majodorutno dzivdipen. E ekspertura vash e chavore ande Ungriko them phenen kaj e vrama kotar e chavengoro chavoripe astarindoj kotar e bersha angleder te astaren te phiren ki shkola/sikljovni so o maj bilacho periodi kana e chavre kategorizirenan pes sar mentalno nasvale. Buteder kadale chavorengi phenen kaj trubuj olenge varesavo zhutipe kana sikljon vaj ano sikljovibaskoro sistemo. Vi majodorig kana e romane chavore ka khuven ko sistemo e shkoloro olenge, sar so phene e ekspertura trubuj specijalno tretmano thaj si len specijalno trubujimata ko sikljovibaskoro proceso.

Kodo baro numero kotar e romane chavore save so si institucionalizirime si baro problemo sostar kodola chavore lokheste bajrovena tha isi olen harnjarde shajipena kana ka bajroven thaj ka oven bare manusha. Javere rigatar palem kodola chavore saven so chache isi problemi thaj save bajroven ande familije isi olen tikneder shajipena te involvirinen pes ko them thaj ko dzivdipe. O ERRC phenel kaj kodo anela dzi pe bareder problemija te ikljol pes kotar kodi bilachi magikani rota thaj proceso.

8. REKOMANDACIJE VASH AKCIJA KATAR E UNGARIJAKO GAVERNO

Upral e diskusija bute manushencar save profesionalno keren buchi ande chavengiri protekcija thaj upral o rodipe vashe romane chavorengi situacija ande Ungarijako protekcijako sistemo vash e chavore, o ERRC rodel e Ungarijakere gavernostar te lel kodola rekomandacije. E ERRC-eskiri intencija/cilo si te kerel pes varesavi mapa vash avutne aktiviteija kotar e relevantno akterura thaj te sigurinel pes jekh tretmano thaj jekhipe vash e romane chavore komparirime e na-romane chavencar ande Ungarijako protekcijako sistemo vash e chavore.

8.1. Sistemeskere Reforme

Zakoneskere thaj Politikakere reforme:

1. Te pharuvel pes o Akto vash Chavengiri Protekcija thaj te rodel pes decizija kotar o kris/sudo/ te shaj te len pes e cahvore kotar olengere familije thaj te chuden pes teli skurto vaj lunge vramaki profesionalno grizha/sama/.
2. Te lacharen pes e provizije pe informacijengiri protekcija ande Akto vash Chavengiri Protekcija te shaj legalno te del pes zor e autoritetonge te shaj te keren lacheder buchi e informacijencar vash e chavre vaj vash e familija, te shaj te sigurinel pes lachi thaj chachuni decizija thaj legitimno te ikeren pes dzi pe majlache interesija vash e chavre thaj olengoro majodorutno zuraripe. Trubuj detalne te kerel pes e informacijengo khedipe sar so phenel o zakono vash e khedipe informacije vash protekcija.
3. Te kerel pes harmonizacija thaj te kategorizirinen pes e situacije thaj e kondicije mashkar o Akto vash Chavengiri Protekcija thaj javera Ungarijakere zakonija, te shaj te harnjarel pes i konfuzija thaj te sigurinel pes lacho funkcioniribe thaj khetanutni buchi ko korkorutne/independentno/ structure. Konkretno:
  - Harmonizirimi terminologija kana vorbil pes vash e specijalno sikljovipaskere trubujimata thaj mentalno nasvalipa ande Akto vash Chavengiri Protekcija thaj Publikani Edukacija e klasifikacijakere sistemasar vash e chavore ande sistemo vash profesionalno grizha/sama/ ande Ungriko them.
  - Te harmonizirinen pes e definicije ande Akto vash Chavengiri Protekcija, ande Akto vash Phrandipe, Familija thaj Arakhibe
4. Te preiranl pes/pharuvel pes/ o Ungarijako Akto vash Chavengiri Protekcija thaj te den pes vuzhe/klaro/ e limitacije pe vrama – na buteder katar e 3 bersh – pe savi e chavore shaj te len pes katar lengere familije pe harno periodo.

5. Te retificirinel pes o Revizirimo Europako Socijalno Kontrakto kotar 1996 bersh thaj te skrinisarel pes specifichno o Artiklo 17 – E chavengoro thaj ternengoro hakaj/chachipe/pravo/ pe socijalno, legalno thaj ekonomikani protekcija. Te ratificirinel pes vi o Adicionalno Protokolo (Pe Socijalno kontrakto) kotar e 1995 bersh savo so dela sistemo vash e kolektivno rovipen.
6. Te pharuvel pes o Artiklo 57 kotar e Akto pe Phrandipe, Familija thaj Arakhibe thaj te eliminirinel pes o shajipen, e manusha so khamen te len chaves bizi dad thaj daj ten a pharuven pengi godzi.
7. Te pharuvel pes o Akto pe Phrandipe, Familija thaj Arakhibe thaj te phenel pes i vrama vash identifikacija lachi familija so ka adoptuil/lel/ chaves thaj kote so shaj te phenel pes e cahveskiri historiija (etnikani vaj javer) thaj te sigurinel pes i adoptacija te ovel pe vrama. Avrijal kodo trubuj te kerel pes lista vash kodo so trubuj sa te kerel pes dzikote dzala e adoptacijako proceso thaj te dzanel pes savo manush ka legarel kodo proceso.
8. Te keren pes zakonura vash e khera thaj evikcija/paldipe/ thaj te harmonizirinen pes e Artiklosar 7 kotar o Akto vash Chavengiri Protekcija, te sigurinel pes kaj nijekh chavo naj te ovel lendino kotar leski familija sostar si bizo kher vaj si paldime kotar lengo kher.
9. Te pharuvel pes o Akti vash Jekh Tretmano thaj Promoviribe pe Jekh Shajipena thaj te sigurinel pes kaj sa e publichno bucharne trubuj te zuraren politika vash jekh shajipena. Sako jekh publichno ofiso palo zakono trubuj te sigurinel etnikani proporcija mashkar e bucharne. Te resel pes kodo sako jekh ofiso trubuj te dikhel thaj te kerel reporto jekhvar ano bersh vash kodo save manusha keren buchi ande ofiso thaj te den informacija dzi pe Autoritetija vash Jekh Tretmano. Vash kodo trubuj te krel pes nevi metodologija thaj te arakhen pes javera hinga.
10. Te dikhel pes vi e Romengere interesija pe sa e neve politikengo keripe, programiribe thaj sa so si relevantno vash e romane chavengiri situacija ano sistemo vash e chavengiri protekcija.
11. E Ungarijako gaverno trubuj te kerel jekh pozicija vash e Chavengoro Ombudsmano savo ka kerel protekcija pe chavorikane hakaja/chachipena/pravo/.

Sistemeskere Restruktuiriba:

1. Te kerel pes kombinacija kotar e Servisija vash e Fundavne Servisura vash Chavore thaj e Servisija pe Profesionalno Chavengiri Protekcija thaj te kerel pes jekh lacho sistemo vash chavengiri thaj familijengiri protekcija ande Ungriko them.
2. Rekomandacija vash kodo te lel pes vaj na o chavo kotar i familija trubuj te ovel kerdini kotar e profesionalno autoritetija save so ka oven korkorutne/independentna/ kotar e lokalne gavernura, bazirime upralprofesionalno kriterije thaj upral e majlache chaveskere interesija.
3. Te chinvaen pes e inter-themeskere divizije ano sistemi vash e khera chavenge bizo dad thaj daj save so varekana segregirinen e chavoren thaj chuden olen pe nesavi Unikatno vaj Specijalno regionija themestar.
4. Te stopuin pes kodola khera te den servisura vash e individualno trubujmata e chavenge pe jekh integririme trujalipa thaj te chinaven e chavengiri segregacija an specijalno kategorije.
5. Aktivno te len pes ande aktivitetija vi e NGO save keren buchi upral e chavengiri protekcija.
6. Te zurarel pes e interesoski reprezentacija katar e chavengi protekcija thaj e bucharne te sigurinen kaj von shaj efektivne te reprezentirinen e chavengere intereson.

Sama pe Budzetiribe:

1. Te arakhen pes love vash E Fundavne Chavengere Servisija te shaj te barjaren pes kodola hainga dzi pe adekvatno nivelo.
2. E Ungarijako sistemo vash e chavengiri protekcija musaj primarno te kerel fokuso pe peskere cilura thaj finansije ko sistemo ande prevencija thaj fokuso pe provizije kotar e

- profesionalno chavengiri protekcija. Kodo shaj te reflektirinel pes upral e manushikane, finansijakere thaj programeskere hainga te shaj te reducirinel pes o numero e chavengoro save si teli akanutno sistemo vash chavengiri protekcija ande Ungriko them.
3. Te kerel pe ulavipe pe pokimata pe sa e nivelura kotar e gavernongere nivelura vash e chavore pe Profesionalno Chavorengere Protekcijakere servisura, khetane e lache monitoringosar thaj profesionalno supervizija, cilosar te sigurinel pes kaj bizi te dikhel pes e finansijakiri situacija naj te kerel influencia upral e decizija te len pes vaj na e chavore kotar lengere familije.
  4. E nacionalno gverno trubuj te kerel finansijakoro sistemo vash shavorengoro protekcijako sistemo savo ka kerel refleksija pe finansijakere kapacitetija mashkar e diferentno/javer/ regionija ando them.
  5. E nacionalno thaj regioneskere gavernura musaj te den choneski informacija vash e bucharne ande chavorengoro protekcijakoro sistemo thaj te harnjarel e chavengoro dukhaviba an gasavo sistemo.
  6. E Ungriko gverno trubuj te zurarel thaj te akceptuil gasavo sistemo kotar e servisura thaj agencije save ka sikaven rezultatija pe preventivno butikeribe thaj servisura thaj ka harnjaren e chavengoro numero save so ka trubuj te len pes skurto vaj lunge vramakiri profesionalno protekcija.

Na-diskriminacija, Jekh Tretmano thaj Romengiri Partecipacija

1. Trubuj te oven shajipena vash sa e bucharne so keren buchi ande chavengiri protekcija vash treningura pe anti-diskriminacija thaj jekh shajipena. O gverno trubuj te sikavel realno zhutipe/suporto/ vash e principura pe anti-diskriminacija thaj jekh tretmano te oven inkorporirime pe sa e treningura so aba dzan thaj kodola treningura te oven finansirime kotar e nacionalno gverno. Kodolesar ka sigurinen pes gasavae treningura vash sa e manusha involvirime ande chavengoro protekcijako sistemo.
2. Vi ande sikavipaskere planura thaj programura vash e manusha so sichon vash socialne bucharne trubuj te len pes komponente katar e anti-diskriminacijakere thaj jekh shajipenengere komponente.
3. Mamuj e socialne bucharne save an pengi buchi ka sikaven diskriminacijakere aktivitetija te kerel pes disiplinarno akcije.
4. Te keren pes specijalno aktivitetija thaj te vazdel pes o numero e Romengo save ka keren buchi ande Ungarijako sistemo vash chavengiri protekcija. Kodo specijalno trubuj te kerel pes an cinone gava thaj forura kote so trubuj te sigurinel pes vi e Romengiri reprezentacija ande chavengoro protekcijako sistemo.
5. Specijalno sama trubuj te lel pes vash kodo e Roma so ka keren buchi ande sistemo vash chavengiri protekcija te len ucheder profesionalno funkcije thaj na num ate keren buchi sar manusha save keren bilachi buti (te phenas sar manusha save so vuzharen).
6. Trubuj te del pes bari zor pe promocija vash kodo e Roma te len thana ande pozicije kotar menadzmento te shaj te sigurinel pes olengiri reprezentacija ande proceso kotar decizijako anibe/keripe/. Kodo shaj te krel pes vi zhutipasar vash treningura kodolenge so sikaven potencijalo sar menadzmerija.
7. E manusha so keren buchi an kadava sistemo trubuj/musaj/ e romane daden thaj dajen, sar vi e manushen so arakhen e chaven, te dikhen sar jekhutne partneron. Kodo si vash e chavengoro majlacho interes.
8. E bucharne ande sistemo vash chavengiri protekcija musaj/trubuj/ te dzanen ka isi javereder modelura katar e familijako dzivdipe. Kadala modelura si javereder kotar familija dzi pe familija, kotar jekh etniciteto dzi pe javer, kotar familijaki rasa, kultura, religija, shajipena thaj komunitetija. Sako jekh modelo dela shajipena te arakhen pes e chavengere trubujimata. Sako jekh modelo is pesko khovlipe, peski zor, so trubuj te respektirinel pes ko sa e aspektura kotar lengi buchi: intervencije, planiribe thaj akcija.
9. Te kheden pesetnikane segregirime informacije vash klaro definiribe vash

specifichno bucha. Kodo te kerel pes vi kana khedena pes informacije vash e familija, dad, daj, chavo, thaj kana skrinisarela pes i personalno forma/lil/ kana o chavo anela pes vash skurto vaj lunge vramaki protekcija.

10. E Ungarijako gaverno trubuj te buhljarel/ zurarel/ gasave informacije vash e romane dada thaj daja thaj te len sama von volontarno te den informacije vash olengoro etniciteto. Gasave informacije te len pes numa ano konteksto vash e chavengiri protekcija thaj arakhibe.
11. E bucharne ande chavengoro siste vash protekcija trubuj te len sama pe kodola informacije kaske thaj soske phehena thaj te len sama vash sa e romane dada, daja thaj chavore.
12. Upral kodola khedime disegregirime informacije vash o etniciteto thaj javera relevantno khedime informacije, e Ungarijako gaverno trubuj te kerel lokalne orientirime zuraribaskere programija te shaj te harnjarel pes e familijengoro numero save so ka arakhen pes teli o riziko kotar ekstremno chorolipe thaj javer bilache situacije thaj te keren disproporcionalno reprezentacija e romane chavengi ande protekcijako sistemo.
13. E cilengo thaj e indikatorengo, e monitoringosko thaj evaluacijako sistemo trubuj te keren impakto e politikengo thaj e programengo kerdine vash e prevencija pe romane chavengiri separacija kotar olengere familije bazirime upral o chorolipe.
14. An kodo konteksto but importantno si e aktivitetija ande bucharipe, edukacija thaj treningoja vash e romane bare manusha thaj e romane chavore, olengoro avipe dzi pe sastipaski grizha/sama/ thaj pe khera.
15. E Ungarijako gaverno trubuj vi jekhvar samasar te dikhel thaj te lel e majlache metodologije vash sa e bucha pashe phangle e romane minoritetosar thaj kodo te kerel pe jekh phutardino thaj transparentno drom. E manushengo etniciteto si personengeri integralno komponenta thaj trubuj te ovel tretirimo dzaindoj pal e zakonura. Politika thaj implementacija. E publichno/phutardine/ autoritetija trubuj te stopuin ten ashen kotar e etnicitetoskoro phuchibe.

Sistematichno Monitoringo thaj Evaluacija:

1. Te kompletirinel pes o zuraribe thaj te len pes e standardura vash e chavengo protekcijako sistemo, te integririnen pes thaj te zuraren pes tehniko vash o monitoringo, thaj te lel pes ki sama vi te:
  - Implementirinen pes legaripa vash sa e relevantno zakonura thaj politike;
  - Keren pes performance an buchakere standardura;
  - Den pes detalno instrukcije vash nadukhavibe e manushengo;
  - Keren pes legaripa vash planiribe thaj sar te kerel pes investigacija;
  - Kerel pes kompleksno legaripena vash e standardija kana kerela/anel/ pes decizija te lel pes nesavo chavo kotar lesko dad thaj daj thaj kotar olengi supervizija;
  - Keren pes legaripa vash lachi kooperacija mashkar vavereder nivelura ande diferentno servisura;
  - Keren pes specifikane legaripena vash e provizije ande sama vash e chave so sip e skurto vrama teli protekcija thaj vash kodola so sip e lungi vrama teli protekcija;
  - Sa rte keren pes provizije e chavenge save so pali nesavi vrama ka ikljoven kotar e khera vash shavengeri protekcija thaj sistemo.
2. Te kerel pes thaj te implementirinel pes bershskere revizije upral e individualcija thaj upral e institucije thaj te lel pes ki sama olengere performance/buchi/ thaj te keren pes akcije ten a kerdine mishtes/laches/ pengere buchi.

8.2. Vash e kodi Disproporcionalno Institucionalizacija e Romane Chavoreni

1. E Ungarijako gaverno trubuj te vazdel vi te chivel objektivno kriterija kolaja ka definirinel „o avipen telal o riziko„leindoj sa e aspektora kotar e dadengi dajengi vi familijaki kontribucija pe vazdipena e chavenge (na numa kotar e materijalno aspekto), mamuj kadeske

- e kompetentno autoritetija shaj te keren objektívno rekomandacije vi decizije vash e chavengo ulavipe kotar e lengere familije.
2. E buchara so keren buchi pe lengo benifito trubuj te ovelen klaro instrukcije sar so si khana von shaj te keren intervencija ande e familijako trajo thaj sar te respektirinen o digniteto vi i autonomija e familijaki vi te motivirinel e daden thaj e dajen sar egalno. E asocijacirime servisoro trubuj te oven len klaro instrukcije so si ande e harmonija e kodolencar so si relitirime e bucharnencar pe chavengi protekcija.
  3. E familienge trubuj te del pes shaipen te len participacija ande e vaver vi vaver/diferentno treningo vi zutipaske programora, ande e vrama khana i romni si phari, te zutil e khamne romnenge, te zutil te nashel pes e leipe vi ulavipe e chavengo kotar e lengi grizha.
  4. Sa e buchara so keren buchi pe chavengo benifito vi e profesionalcora so keren buch telal e chavengi protekcija trubuj te naken telal e anti-diskriminacija, kontinuirime treningora pe vazdipe sama/gindo upral i kultura vi tolerancija.
  5. Sa e buchara so keren buch pe vi e profesionalno buchara so keren buch pe protekcijaki sama trubuj te len menadzmentsko vi evaluaciono khedipena ande e kooperacija e neutralno interesu kotar e vaver lokacija.
  6. Adekvatno bazichno resorora palik e servisoro so ka zutin e chavengengo interesu/benifito te shaj te del pes efektívno, prevencijake programe e chavorenge trujal;
    - Te vazdel o numero e bucharnengo pe chavorengi protekcija pe samako nivelu.
    - Te teljarel pes o numero e familiengo vi e chavorengo pe socialno bucharo te shaj te vazdel pes i efikasnost mashkar e socialno buchara vi lengi prevencijaki buchi.
    - Te vazdel pes, specialno ande e tikneder forora vi gava, o profesionalno deipe dumo so ka del shaipen te avel lachardo o sukceso/lacheder rezultatoro pe bazichno prevencija ande e socialno buchi pe leipe e chavorengero kotar e lengere familije, chuvindoj andre psihologora, advokatura, kancelora vi vaver.
  7. Jekh thaj jekh e Artiklosar 25 kotar e Konvencija pe Chavorenge Hakaja, dela siguriteto efektívno periodichno dikhibe kotar e dendino tretmano dendino e chavenge ande e sa kondicije so si relevantno pe leske vaj lako relociripe, chuvindoj andre e kondicije e familijake pe adekvatno deipe deipe dumo.
  8. Jekh thaj jekh e akanutne zakonesar thaj e deipe dumosar pe regionalno sastipaske bucharne vi e vaver profesionalcora, e buchara so keren buch pe chavengi sama trubuj te keren kontrakto e familiencar angleder ande e kejsu khana chaches trubuj te vazdel pes sama kaj kodoja familija si telal e riziko te shaj te crdel pes o shaipen te aven e chave lende, thaj kodolesar te shaj te lel pes i responsibiliteta pe adekvatno vrama.
  9. E profesionalcora kotar e chavorengi protekcija thaj e buchara so keren buchi pe chavengengo benifito trubuj te keren mashkar peste kooperacija, trujal e provizije pe informacije vi khetane te keren vizita e familienge, te shaj te keren sigurno i partnersko relacija vi kontaktora mashkar e Romane chavora so si telal e themeski sama vi lenge familiencar.
  10. E profesionalno buchara pe chavorengi protekcija trubuj te kreirinen kondicije kote so e Romane chavore ka oven sigurno ande peste te vakeren phuterdes lengo etnikano avipen.
  11. E profesionalno buchara pe chavorengi protekcija trubuj te vazden programora vi te den dumo te vazdel pes chavorengo etnikano identiteto.
  12. E profesionalno buchara pe chavengi protekcija musaj te keren buch e andrune instituciencar, sar so si e shkola, (na) bucharne vi javutne ofisora vash e kheripe. Te teljarel pes o negativno impakto kotar e diskriminacija avrijal kotar e kher locirindoj khetane e Romane vi na-Romane chavoren.
  13. E Ungrijako gavermento trubuj te kerel sigurno kaj jekh familija so si zorasar ikaldi kotar e kher trubuj te resljarel socialno azutipen, jekhe-vramake vaj urgetno kheripe.

14. E Ungrikako gaverno trubuj te akarel sa e privatno manushen so dena buchi te adoptuinen/len vi implementirinen e egalno saipenge politike vi te vazden o numero e Romenge mashkar e lenge buchara thaj te den peske resorora te shaj te realizirinel pes akava.
15. O Ungrijako gaverno trubuj sistemachno te organizirinel bucharipe pe lungo-vrama palik e orinterimi edukacija vaj vokacijake treningora vash e Roma, kasko ciljo ka ovel te vazdel pe o numero pe bucharipe.
16. E Ungarijako gaverno musaj te dizajnirinel vi implementirinel efektivno programora, chuvindoj andre vi funkcionalno kreditno programora vi te vazdel mikro-kreditno projektora so ka kerel siguno e manushenge so naj len love te ovel len finasisko siguriteto te putrel pesko cikno bizniso.
17. E buchara pe chavorengi protekcija musaj te den e dadenge dejenge kaske chavora si lendine telal e lengi sama sa e relevantno informacije vash e lengo legalno hakaja thaj e shaipena vash e rodipe.
18. E buchara so kerena buch ande e chavengero benifito vi e profesionalno buchara pe chavengi protekcija trubuj te aven adekvatno kompezirime thaj te del pes lenge e trubuitno azutipen te shaj te keren lengi buchi efektivno thaj te crden buder manushen te aven profesionalno educirime ande e akaja area.
- adoptivno centro te resljarel i adopcija, thaj te vazdel i interakcija mashkar e anglune adoptivne familije e neve potencijalno familijencar ande e sesije, praktichno okola familije so lije e chavore kotar e marginalno grupa, te kerel promocija e vaverenge te len e chavoren kotar e kovle grupe sar so si e Romane chave vaj e chaven so silen specijalno trubuumatar.
4. Dikindoj e provizije pe adekvatno treningo e potecijalno familingo so ka len e chaven, o Ungrikano gaverno trubuj te zuralele e bucharnen so keren buchi pe adopcija te den informacija e potencijalno familienge so ka len e chave pe chavesko avipen vaj pe specifichno trubimatr vi leske sastipaske kondicije, vi vaver...specifichno informacije te kerel sigurno kaj o relokacija si kerdini jekh thaj jekh e principosar vash olesko majlacho interes.
5. Sa e chavorengi trubuj te del pes simularno informacija vash e prospektivno familije so ka len e chavoren, sar vi i dosh soske adala dada vi deja khamen te len e chave, odoleja dela pes olenge shaipen te oven informirime vash e chachune adekvatno decizije.
6. Adekvatno vash e lenge bersha, e chavorengi trubuj te del pes informacije vash e sasto adopcijako processo, lengo angluno trajo kotar e lenge chachune daja vi dada, vash e sa deipe dumo so ka resljaren ande e nevi familija kote so ka oven lendine.
7. Kodole familienge so lena e chaven/adoptuinen trubuj te del pes lenge substalno post adopcione azutipen vi assistencija, psiholoshko vaj finasisko, te shaj te astaren pes e tenzijaja ande e nevi situacijaja odori kote so rodela pes thaj si korektno.
8. E Ungrijako gaverno trubuj te kerel monitoring e adoptivne familienge pe mandatorno baza te shaj te dikel pes savo zutimos trubuj lenge.
9. I vrama pe adopcijako proceso vash e Romane chave thaj e numero kotar e familije so mangle te len adale chaven si prioriteto te i vrama trubuj te avel minimizirimi.
10. E Ungariako gaverno trubuj te kerel introdukcija pe sistemo kotar e „lila pe familijako-paramici, vash e chave telal e profesionalno grizha te zutil o sasto vazdipen e

8.3 Vash e adopcija/leipe chavengo kotar e vavera familije

1. E Ungrijako gaverno trubuj te kerel principora vash e adopcija so ka del egalno hakaja vash e Romane chavore.
2. E Ungrijako gaverno trubuj te rodel buteder Romane vi na Romane adoptivno vi promotivno dada vi daja ande e Ungriko, trujal e motiviribe vi deipe dumo e odole familienge so ka len e chaven.
3. O Ungrijako gaverno trubuj te vazdel i pre-adopcijake treningora odolenge so si potecijalno familije te len e chaven, thaj olengo fokuso ka ovel i na-diskriminacija vi verver treningora, o

chavengo so si ande e institucie kodolea so ka sikaven olen vash lengo avipen. Ovazdipe pe lila vash e familijake vakerde paramichi trubuj te astarel kotar e momento khana o chavo ka del telal e profesionalno samako sistemo thaj trubuj te ovel le andre paramichi, foto vi vaver dokumentacija so normalno sako jekh chavo ka rodel kotar olaki vaj leski familija.

11. Sa o adopcije vi e samake centrora rodena te keren pes timora so ka oven responsabilno vash e buchi vi i kordinacija kasko ciljo ka ovel te keren prevencija e Romane chavorenges so si mukle ande e themeske institucije vash e identifikuimo periodo te teljarel i akanutni diferencija pe adopcija mashkar e Romane vi na-Romane chavore.

8.4 Vash e Disproporcionalne Kategorizacije e Romane chavenge telal e Themeski sama sar Mentalno kovle

1. Vi dureder te keren pes phundre te teljarel pes o numero e chavorengo so si na korektno

dijagnozirime sar mentalno kovle vaj silen specijalno sikljovibe so trubuj te ovel diklho kotar e eksperto kotar e edukacijako bordo/khedipe/grupa.

2. Vazdipe pe adekvatno zutipaske programora vash e familije vi chavore so silen kovlipe te del pes lenge adekvatno sama vash e chavore, thaj odoleja ka nashel pes kotar e pozicija te oven olengere chave telal e themeski sama.
3. Vazdipe pe klaro vi striktno instrukcije te kerel pes identifikacija telal e vazdipena vi kovlipa te teljarel pes thaj te nashel pes i mis-kategoririme e bebenge vi tikne chavenge so dzivdinena telal e profesionalno grizha thaj si chivde sar mentalno kovle.
4. Te del pes prezentacija pe trubuimatar e tutorenges ande e relacija e obligaciencar vash e reprezentacija pe chavengere interesija, kotar e edukacijaki area, te shaj te nashel pes kotar e lengi mis-kategorizacija sar mentalno kovle vaj kaj silen specijalno sikjovibaske trubimatar.